

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ӘКІМШІЛІГІ
АДМИНИСТРАЦИЯ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
EXECUTIVE OFFICE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

ТАРИХШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ КОНГРЕСІ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОНГРЕСС ИСТОРИКОВ
NATIONAL CONGRESS OF THE HISTORIANS

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖӘНЕ ЕУРАЗИЯ КЕҢІСТІГІ:
ҚАЗІРГІ ЗАМАН МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ» атты**
Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық
ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
международной научно-практической конференции
**«РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН И ЕВРАЗИЙСКОЕ ПРОСТРАНСТВО:
СОВРЕМЕННОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»,**
посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан

WORKS
of the international scientific-practical conference
**«THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE EURASIAN SPACE:
THE PRESENT AND THE FUTURE DEVELOPMENT»** dedicated to the 25th
anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan

III бөлім • часть III • part III

АСТАНА
2016

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

Қ18

Бас редактор: Сыдықов Е.Б. - Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры, т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Редакция алқасы:

Молдажанова А.А. – п.ғ.д., профессор, оқу ісі жөніндегі проректор

Қамзабекұлы Д. – ф.ғ.д., профессор, әлеуметтік-мәдени даму жөніндегі проректор

Айтмағамбетов Д.Р. – ректордың аппарат жетекшісі

Пауло Ботта – профессор, Аргентина

Жеребцов И.Л. – т.ғ.д., профессор, Ресей

Гюрер Гульсевин – т.ғ.д., профессор, Түркия

Садықов Т.С. – т.ғ.д., профессор, тарих факультеті деканы

Көмеков Б.Е. – т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Дүкенбаева З.О. – т.ғ.д., профессор, Еуразиялық зерттеулер кафедрасының меңгерушісі

Алпысбес М.А. – т.ғ.д., профессор

Бердагулова С.К. – т.ғ.к., доцент

Абдрахманова Г.С. – т.ғ.к., доцент

Сыздық С.Қ. – магистр, оқытушы

Редакция алқасының көзқарасы мақала авторларының пікірімен сәйкес келуі міндетті емес.

Мнение авторов публикаций не обязательно должно совпадать с мнением редакционной коллегии.

The opinion of the authors of publications do not necessarily coincide with the views of the editorial board.

Қ18 «Қазақстан Республикасы және Еуразия кеңістігі: қазіргі заман мен даму келешегі» атты Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның мақалалар жинағы, III б. 452 б. / Жалпы ред.бас. Е.Б. Сыдықов. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы.

Труды Международной научно-практической конференции «Республика Казахстан и евразийское пространство: современность и перспективы развития», посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, часть III. 452 стр. / Под ред. Е.Б.Сыдыкова – Астана: Издательство ЕНУ им. Л.Н.Гумилева.

Works of the international scientific-practical conference «The Republic of Kazakhstan and the Eurasian space: the Present and the Future Development», dedicated to 25th anniversary of Independence of Kazakhstan, part III. 452 p. / edited by E.B. Sydykov – Astana: Publishing house of L.N. Gumilyov Eurasian National University.

ISBN 978-9365-31-794-1

Жинақта 2016 жылдың қазан айының 20 күні Астана қаласында Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде өткен Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары берілген. Мақалалар автордың редакциясымен жарияланды.

В сборнике представлены труды международной научно-практической конференции, посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, прошедшей в ЕНУ имени Л.Н. Гумилева. Астана, 20 октября, 2016 г. Материалы публикуются в авторской редакции.

The collection contains the works of the international scientific-practical conference dedicated to 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan, which was held at the L.N. Gumilyov ENU. Astana, October 20, 2016. Materials are published in author's version.

ISBN 978-9365-31-794-1

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

МАЗМҰНЫ

СЕКЦИЯ – 3. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ЖӘНЕ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ТАНЫМ МҰРАСЫ / АЛИХАН БУКЕЙХАН И ИДЕЙНОЕ НАСЛЕДИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ

Абдуразаков М.Ф., Эрланулы Даулет А. БУКЕЙХАН КАК УЧЕНЫЙ-ИСТОРИК И ЭНЦИКЛОПЕДИСТ	3
Абдикарим Н., Солтан М. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВТЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ОБРАЗЫ ИДЕЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТ ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ ҚҰРАЛ РЕТІНДЕ	5
Алдабергенов М. КАЗАХСТАНСКОЙ НАУКЕ ПОМОЖЕТ УЧЕНИЕ АЛЬ-ФАРАБИ	8
Алтаев А.Ш. А.Ж. АЛЬ-МАШАНИ ВЫДАЮЩЕЙСЯ КАЗАХСКИЙ УЧЕНЫЙ, ПИСАТЕЛЬ, ПЕДАГОГ	10
Аршабеков Т.Т. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТАРИХЫ.	13
Ахмадиева Қ.Т., Дүкенбаева З.О. АЛАШОРДА: МЕМЛЕКЕТТІЛІК ЖӘНЕ ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҚ	16
Әбдуәлиұлы Б. АҚЖАН ӘЛ-МАШАНИ МҰРАСЫ ЖӘНЕ СӨЗ СЫРЫНА САЯХАТ.	19
Әбжаппарова Б.Ж. А. ӘЛ-МАШАНИДІҢ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ ТАРИХЫНДА АЛАТЫН ОРНЫ	22
Әлменбетова У.А. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІНДЕГІ ЗИЯЛЫ ТҮЛҒАЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫ.	24
Байдалы Р.Ж., Кабульдинов З.Е. АЙДАРХАН ТҮРЛЫБАЕВТЫҢ ӨМІРІ МЕН ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ҚЫЗМЕТІ	28
Бейсенбекова Н.А., Химади М.С. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАННЫҢ ЕҢБЕКТЕРІ АРҚЫЛЫ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫН ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ	31
Дүкенбаева З.О., Шабамбаева А.Г. АҚЖАН МАШАНИ – ОСНОВОПОЛОЖНИК КАЗАХСТАНСКОЙ ШКОЛЫ ГЕОМЕХАНИКОВ	33
Дүкенбаева З.О., Байдалы Р.Ж. АКАДЕМИК МАНАШ ҚОЗЫБАЕВТЫҢ ЕҢБЕКТЕРІНЕ ҚЫСҚАША ШОЛУ	46
Дукомбайев А.Т. ВКЛАД А. БУКЕЙХАНА В ИЗУЧЕНИЕ КАЗАХСКИХ ЗИМОВОК	48
Жумагулов Б.С. ЕЛІ ҮШІН ТУҒАН ЕР, ЖАНКЕШТІ КҮРЕСКЕР	55
Имангалиев А.Т., Дүкенбаева З.О. АЛАШ ЗИЯЛЫСЫ ҚОШКЕ КЕМЕҢГЕРҮЛЫНЫҢ «ҚАЗАҚ ТАРИХЫНАН» АТТЫ ЗЕРТТЕУ ЕҢБЕГІНЕН	62
Исенова Г. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН СТАТИСТ – ҒАЛЫМ	65
Kalenova T.S., Shaymerdenuly E. THE STATE BASES OF ALASH AUTONOMY	68
Кадырова Г.К., Хамитова С.Т. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ХАЛЫҚҚА БІЛІМ БЕРУ ЖОЛЫНДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ.	70
Қалижанов У. ӘЛИХАН ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТ	73
Қапашева А.Т. АХМЕТ БАЙТҮРСЫНҮЛЫНЫҢ ҰСТАЗДЫҚ ҚЫЗМЕТІ	75

Қара Ә., Талғатбек М., Дүкенбаева З.О. ҰЛЫ ДАЛА ӨРКЕНИЕТІНДЕГІ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ТАНЫМДЫҚ МҰРАСЫ	78
Қаратай Ш.Б. АХМЕТ ҚОРҒАНБЕКҰЛЫ БІРІМЖАНОВ – АЛАШ ҚАЙРАТКЕРІ	81
Мұқанова Г.Н. МҰХАМЕДЖАН ТЫНЫШПАЕВТЫҢ АЛАШОРДА ЖӘНЕ ҚОҚАН АУТОНОМИЯСЫНДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ	84
Мұсағалиева А.С. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫ ЖӘНЕ КОКП XX СЪЕЗІ	86
Наурызбаева Э.К. 1916 ЖЫЛҒЫ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ КӨТЕРІЛІС ЖӘНЕ Ә. БӨКЕЙХАН.	89
Нугманова Г.М. АЛАШ ҚАЙРАТКЕРІ АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТ ТУРАЛЫ КӨЗҚАРАСЫ	92
Өскембаев Қ.С. XX ҒАСЫР БАСЫНДАҒЫ ЗИЯЛЫ ҚАУЫМ ЖӘНЕ Ә. ЕРМЕКОВ	95
Сабанбаева Ж.М. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВ ЖӘНЕ РЕСЕЙДІҢ МЕМЛЕКЕТТІК ДУМАСЫ	101
Сайлаубаева Н. Е. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ БАСПАСӨЗІ	105
Сафиоллаева Г.Т. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН – ҰЛТ ЖАНАШЫРЫ	108
Сұлтанов Қ. АҚҚАН ЖАРЫҚ ЖҮЛДЫЗДАЙ	110
Сыздық Б.К. ЛИДЕР-ҚЫЗМЕТШІЛІК ЖӘНЕ ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ҮЛГІСІ	111
Түрсүн Х., Вахдет Таракчы МҰСТАФА ШОҚАЙДЫҢ ТОЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАР ЖИНАҒЫ – АСА ҚҰНДЫ ТАРИХИ ДЕРЕККӨЗ	114
Шаймуханова С.Д. ОТ ТОМСКА ДО СТЕПЕЙ САРЫАРКИ	117
Шаукенов Ж.А. К ПРОБЛЕМЕ ОБЪЕКТИВНОЙ ОЦЕНКИ ЛИЧНОСТИ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ИСТОРИИ	102
Шотбакова Л.К. ВОПРОСЫ ПРОСВЕЩЕНИЯ В ТРУДАХ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛИДЕРОВ АЛАШ	122
СЕКЦИЯ – 4. ЖАҒАҢДЫҚ САЯСАТТАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ҰЛТ КӨШБАСШЫСЫ Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ РӨЛІ / КАЗАХСТАН В ГЛОБАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ И РОЛЬ ЛИДЕРА НАЦИИ Н.А. НАЗАРБАЕВА	
Akbota Zholdasbekova, Punit Gaur KAZAKHSTAN-INDIA RELATION: CHALLENGES AND PROSPECTUS	126
Akhmedyanova D.K., Kurmashev A.K. CONCEPTUAL BASIS OF KAZAKHSTAN’S FOREIGN POLICY	128
Абдикаликова Д.Н. ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ФРАНЦУЗСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	131
Абенов Д.Е. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» - ПРОЕКТЫ В БУДУЩЕЕ	133
Абильмаликов К.К. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИНТЕРЕСЫ ФРАНЦИИ В КАСПИЙСКОМ РЕГИОНЕ: КАЗАХСТАНСКИЙ ФАКТОР И ВОЗМОЖНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА	136
Айдарбекова Ұ.М. ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН: БҮГІНГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ	139
Аманжолов С.А. ИНТЕГРАЦИОННЫЕ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ИНИЦИАТИВЫ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н.А. НАЗАРБАЕВА	142

Ан Сан Хун ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ РЕСПУБЛИКИ КОРЕЯ И КАЗАХСТАНА В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ	145
Ахметова Г.К. ҮШ ТІЛДІ МЕНГЕРУ – ЖАРҚЫН БОЛАШАҚТЫҢ КЕПІЛІ	148
Әбішева М.М. ӘЛЕМДІК ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ДІНДЕР ЛИДЕРЛЕРІНІҢ СЪЕЗІ – ЕЛБАСЫНЫҢ ИГІ БАСТАМАЛАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ	150
Әмірғазин С.Т. ЕЛБАСЫ, ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТҮҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТІ Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНА ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АЙҚЫНДАМА	152
Berdagulova S. NEW ANTINUCLEAR INITIATIVE OF KAZAKHSTAN	155
Базарбекова Д. М. К ВОПРОСУ О МОДЕРНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ЯЗЫКУ	157
Баймагамбетова А.А. ӘЛЕМДІК ЖАҢА ДАНУ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ИДЕОЛОГИЯ	160
Баишев Ж.Н. СУДЕБНАЯ ЗАЩИТА ПРАВ И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА.	162
Бегалинова К. К., Ашилова М. С. РОЛЬ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н.А. НАЗАРБАЕВА В СТАНОВЛЕНИИ НОВОЙ МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА	165
Битұрсын Ғ.Ш., Калдыбаева О.С. МӘҢГІЛІК ЕЛ: ЖАҢА ДАНУ ДӘУІРІНДЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ЖЕТІЛДІРУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТЕТІКТЕРІ	168
Битұрсын Ғ.Ш., Кенжина М.М. ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ РЕФОРМА – ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІҢ ЖАРҚЫН БЕЙНЕСІ	170
Дүйсен С.Ж. Н.НАЗАРБАЕВ ЖӘНЕ КСРО-НЫҢ ҮДІРАУЫ	173
Мәсімханұлы Д. ЕЛБАСЫ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ДИАСПОРАСЫ	178
Дүкенбаева З.О., Мұсабалина Г.Т. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫ «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	181
Ерденбекова Ж.С., Мұратбекқызы Б., Молдашева А.М. ИНИЦИАТИВА Н.А. НАЗАРБАЕВА В СОЗДАНИИ ПЯТИ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ РЕФОРМ. 100 КОНКРЕТНЫХ ШАГОВ - РЕАЛИЗАЦИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОГО КУРСА РАЗВИТИЯ РК	184
Жаксыгельдинов Ж.Н., Орысхан Б., Шыныбеков Б.Ш. ИЗ ИСТОРИИ УСТАНОВЛЕНИЯ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ РК И ЕС	185
Жеребцов И.Л., Таскаев М.В. КОМИ НАЦИОНАЛЬНОЕ ДВИЖЕНИЕ В ПОСТСОВЕТСКОЙ ФЕДЕРАТИВНОЙ РОССИИ	191
Жиенқұлова Л.Т. ЕХРО-2017 ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАНЫ ДАМУДЫҢ МАҢЫЗДЫ КАТАЛИЗАТОРЫ РЕТІНДЕ	193
Иембекова М.О. ҚАЗАҚСТАН ПРЕЗИДЕНТІ Н.Ә.НАЗАРБАЕВТЫҢ ТҮРКІ ЕЛДЕРІ БІТІМАҚТАСТЫҒЫН ДАМУДАҒЫ БАСТАМАЛАРЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ МАҢЫЗЫ	196
Искакова К.Ы., Шалбаев Е.Ж. Н.Ә.НАЗАРБАЕВ: ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АТА-ЗАНЫНЫҢ ДАЙЫНДАЛУЫ МЕН ҚАБЫЛДАНУЫ ТУРАЛЫ	199
Какенова Г.М. РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН: 25 ЛЕТ БОРЬБЫ ЗА БЕЗЪЯДЕРНЫЙ МИР	202

Какимова М.Ш. ПРИНЦИПЫ ПРАВА КАК ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ОСНОВА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА	205
Калиева М.Ш. ИНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА КАК ОСНОВА ПОЛИТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА	211
Кенжеғали Ж.М., Кожирова С.Б. КАЗАХСТАНСКО-КИТАЙСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В СФЕРЕ ВОДНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ: ТРАДИЦИИ И НОВАЦИИ	213
Колесник А.А. ВОПРОСЫ БЕЗОПАСНОСТИ РК И СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	217
Кусаинова А.К., Нургалиев Б.М., Амандыкова Л.К. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА	220
Марқабаева А.М. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ЖАЛПЫ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫ МЕН ТҮРЛІ ТАРИХИ ДӘУІРЛЕРДЕГІ ҰЛТ КӨШБАСШЫЛАРЫ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ	223
Менисова Г.Е., Мейркулова А.Б. МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРДІ НАСИХАТТАУ МЕН ДӘРІПТЕУ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БАСТАУЫ	226
Nuriddenova A. CONNECTING EURASIA: KAZAKHSTAN'S PLACE IN CHINA'S "SILK ROAD ECONOMIC BELT" PROJECT	228
Набиев С.Т. НҮРСҰЛТАН НАЗАРБАЕВ ЕУРАЗИЯЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯСЫНЫҢ ИДЕОЛОГЫ ЖӘНЕ СТРАТЕГІ	232
Наумов Д.И., Килыбаева П.К. БЕЛОРУССКО-КАЗАХСТАНСКОЕ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ	235
Нурпенсова Э.Т. БАШҚҰРТ ХАЛҚЫНЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ ТАРИХЫНЫҢ ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ	239
Панияз Т.П., Панияз А.П. ГЕОСАЯСАТ ЖӘНЕ ГЕОСАЯСИ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ	242
Рабазанов Н.А. «ЕВРАЗИЙСТВО» - КАК ФУНДАМЕНТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ ВО ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	245
Serikbayeva A.T., Asma Najib DEVELOPMENT OF KAZAKHSTANI RELATIONS WITH AFGHANISTAN AT THE PRESENT STAGE	247
Садықов Т.С. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ САЯСИ-ҚОҒАМДЫҚ БІРЛІГІН НЫҒАЙТУДАҒЫ РӨЛІ	249
Сарсембаев М.А. ПРАВОВАЯ ОСНОВА БАЗ ДАННЫХ В КАЗАХСТАНЕ, ЕАЭС И ЕС ПО АНАЛИЗУ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ	252
Сәтбай Д.Я. «НЕВАДА-СЕМЕЙ» ХАЛЫҚАРАЛЫҚ АНТИЯДРОЛЫҚ ҚОЗҒАЛЫСЫ – ТӘУЕЛСІЗДІК ЖАРШЫСЫ	258
Смағұлов Н.Б. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ» – ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ИДЕОЛОГИЯСЫНЫҢ НЕГІЗГІ ТҮП ҚАЗЫҒЫ	261
Смағұлова Г.М., Тулеуова Б.Т. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІРІККЕН ҰЛТТАР ҰЙЫМЫНДАҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ КЕЙБІР ҚЫРЛАРЫ	268
Сыздықов С.М. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНЫҢ САЯСИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ МЕН ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҒЫН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ	271

Тиштибекова Ш. ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ АЙМАҚТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ	277
Хасанов М.Ш., Петрова В.Ф. ФОРМИРОВАНИЕ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА В КОНТЕКСТЕ ЕВРАЗИЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ	280
Шашаев Ә.К. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ ЕЛІМІЗДІҢ ТҮТАСТЫҒЫНЫҢ ТҮҒЫРЫ	283
СЕКЦИЯ – 5. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ / КЛЮЧЕВЫЕ ВЕХИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ НЕЗАВИСИМОЙ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	
Abdrakhmanova G.S. ACTIVITY OF SHANGHAI ORGANIZATION OF COLLABORATION	286
Айтжанова Д.Н. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ГОСУДАРСТВА И МОЛОДЕЖНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ: МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА	288
Акылбаева И.М. СУВЕРЕНИЗАЦИЯ И ИСТОРИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УСТРОЙСТВА	292
Алтаев А.Ш. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ	294
Артықбаев Ж.О. «ҚАЗАҚ» ҰҒЫМЫ МӘҢГІЛІК ЕЛ ИДЕЯСЫНЫҢ АЛТЫН ӨЗЕГІ	298
Ауанасова А.М., Нурпеисов Е.К. ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНЫЕ СИМВОЛЫ КАЗАХСТАНА В РЕАЛИЗАЦИИ ИДЕИ «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	303
Айзатуллова А.Ш. ИСТОРИЯ: СОВЕТСКАЯ АВИАЦИЯ В НАЧАЛЬНЫЙ ПЕРИОД ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ	306
Әбікенов Ж.О. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЭТНОСАЯСИ ПРОЦЕСТЕРДІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	308
Акмадиева Г.П. ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ ҚҰЖАТТАРДЫҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ДЕРЕГІ РЕТІНДЕ ҚОЛДАНЫЛУЫ	308
Әбікенова С.М. ҰЛТАРАЛЫҚ КЕЛІСІМНІҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҮЛГІСІ: БҮГІНГІ ЖОҒАРЫ САЯСИ МӘДЕНИЕТ КЕЛІСІМІ	310
Әділбеков Н. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ СЫРТҚЫ САЯСАТТАҒЫ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ	313
Баудиярова К.Б., Исаева А.И. ОТРАЖЕНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ СЕМЬИ НА ЕЕ БЛАГОПОЛУЧИИ В КАЗАХСТАНЕ	316
Бегалинова К. К., Бегалинов А.С. ДУХОВНО-КУЛЬТУРНЫЕ ОСНОВЫ КАЗАХСТАНСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ	319
Бекжанова М., Өтешова А.Қ. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ДАМУЫНА КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ТІГІЗЕН ӘСЕРІ	322
Бимақанова З.Ш., Тленчиева А.А. ТӘУЕЛСІЗДІКТІҢ МҰРАТЫ – МӘҢГІЛІК ЕЛ БОЛУ	324
Болатова Қ.Б. ҚАЗАҚСТАН ЕГЕМЕНДІ ТӘУЕЛСІЗ МЕМЛЕКЕТ РЕТІНДЕ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ҚОҒАМДЫҚ САЯСИ ӨМІРІ	327
Даркенов Қ.Ғ. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭТНОСАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ЖЕТІЛДІРУ МЕН ТҰРАҚТЫЛЫҚ ЖӘНЕ АССАМБЛЕЯНЫҢ БАСТЫ БАҒЫТТАРЫ	330

Екібаев Р.Ж. ЖАҢА ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЯСАТ ЖЫЛДАРЫНДА ҚАЗАҚСТАННЫҢ ШЫҒЫС Өңіріндегі Әлеуметтік-Экономикалық Өзгерістер	333
Еришева Т.А., Башпаева К.Ж., Шаржанова Н.К. СПОСОБЫ «ВООРУЖЕНИЯ» ОТЕЧЕСТВЕННОЙ МОЛОДЕЖИ ИДЕЕЙ «МӘңгілік Ел»	335
Ескеева М.Қ. «МӘңгілік Ел» идеясын дамытудың лингвистикалық негіздері	338
Жетібаев К.М., Исаев М.С. «МӘңгілік Ел» идеясы және оның құндылықтар жүйесінің мәні	341
Жұмабеков Ж.А. ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ ТАРИХЫНАН	345
Жүзтаева Б.Н. ҚАЗАҚСТАН - ӘЛЕМ МОЙЫНДАҒАН ЕЛ	347
Иманбаева А.А. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ САЯСИ КОММУНИКАЦИЯНЫ ДАМУДЫҢ ЖОЛДАРЫ	350
Ковальская С.И. ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕКАЗАХСТАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ И ИСТОРИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ	353
Косжанова Г.С. АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ЕСТЕ САҚТАУ ҚАБІЛЕТЕРІНІҢ ДАМУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ	355
Қалиев Н. ҚАЛЫПТАСҚАН МЕМЛЕКЕТТІҢ САЯСИ ЖҮЙЕСІ: САПАЛЫҚ ТҮЗІЛІСТЕР ЖӘНЕ ДАМУ КЕЛЕШЕГІ	357
Кошман Т.В. К ВОПРОСУ О КАЗАХСТАНСКОЙ МОДЕЛИ МЕЖЭТНИЧЕСКОГО СОГЛАСИЯ	362
Көмеков Б.Е., Талғатбек М. КИЕЛІ ТӘУЕЛСІЗДІК ТАРИХЫ - ҰРПАҚТАР ҮНДЕСТІГІНДЕ	365
Қабылшаев К.И. ҚАЗАҚСТАН ТӘУЕЛСІЗДІГІНІҢ 25 ЖЫЛДЫҒЫ – ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТЕМІРЖОЛДАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ НЕГІЗГІ КЕЗЕҢДЕР	367
Қанғабыл І. К. ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДА ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	373
Қасабекова А.И. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚОҒАМДЫҚ - ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ БІЛІМ САЛАСЫНДАҒЫ ЖЕТІСТІКТЕРІ	375
Мишина И.А., Цыренова М.Г. МНОГОУРОВНЕВЫЙ ПОДХОД К ПРЕПОДАВАНИЮ ИСТОРИИ (опыт Российской Федерации)	378
Нестуля А.А., Нестуля С.И. ЛИДЕРСТВО-СЛУЖЕНИЕ КАК УПРАВЛЕНЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ИНСТИТУТОВ КАЗАХСТАНА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	382
Ниязбаева А.А. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ УПРАВЛЕНИЯ ГОРНО-МЕТАЛЛУРГИЧЕСКИМ КЛАСТЕРОМ С ПОЗИЦИИ ИННОВАЦИОННОГО ПОДХОДА	385
Аяған Б.Ф., Нурпеисов Е.К. ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СИМВОЛОВ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	388
Нурмаганбетова М.С. СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ	391
Нұрымбетова Г.Р. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН: ДЕМОКРАТИЯЛАНДЫРУ ТӘЖІРИБЕСІ МЕН НӘТИЖЕЛЕРІ.	394

Өтешова А.Қ. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНДАҒЫ БАСТЫ МӘСЕЛЕЛЕРДЕН ШЫҒУ БАҒЫТТАРЫ	397
Мукатаева А.К., Ногайбаева М.К. НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕОЛОГИЯ НЕЗАВИСИМОГО КАЗАХСТАНА «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	401
Мусабалина Г.Т. КАЗАХСТАНСКИЙ ПУТЬ В СВЕТЕ ПОСЛАНИЯ ПРЕЗИДЕНТА РК Н.А.НАЗАРБАЕВА	403
Рабазанов Н.А. ВАЖНОСТЬ КОНСТИТУЦИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В ИДЕОЛОГИЧЕСКОМ КОНСТРУИРОВАНИИ И В ФОРМИРОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕИ	407
Сайлаубай Е.Е. «ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН МҰРАТЫ – МӘҢГІЛІК ЕЛ»	410
Менисова Г.Е., Мейркулова А.Б. МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРДІ НАСИХАТТАУ МЕН ДӘРІПТЕУ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БАСТАУЫ.	414
Серік Ә.А. ЕХРО 2017- ЕЛ ДАМУЫНЫҢ БАСТЫ КҮШІ	416
Сыздық Б.К. ҚАЗАҚ РЕСПУБЛИКАЛАРЫ ЖӘНЕ ЖЕЛТОҚСАН КӨТЕРІЛІСІ	419
Хасенова Ж.О. ПРОБЛЕМЫ РЕАБИЛИТАЦИИ ЖЕРТВ ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕПРЕССИЙ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН (К ПОСТАНОВКЕ ВОПРОСА)	425
Шаймуханова С.Д., Грудина В.В. ЛЕТОПИСЬ НЕЗАВИСИМОСТИ	427
Шаймуханова С.Д., Шарафиева А.М. ЧЕТВЕРТЬ ВЕКА НЕЗАВИСИМОГО ГОСУДАРСТВА	429
Шаукебаев Ж., Өтешова А. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОТАНДЫҚ ӨНІМДЕРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ СЫРТҚЫ НАРЫҚТАҒЫ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІ	431
Шаяхметов Н.У. ЦЕННОСТНЫЕ ОСНОВЫ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОЙ ПАТРИОТИЧЕСКОЙ ИДЕИ «МӘҢГІЛІК ЕЛ» КАК ФАКТОР УКРЕПЛЕНИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ	433

АЛАШ ҚАЙРАТКЕРІ АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТ ТУРАЛЫ КӨЗҚАРАСЫ

Дүниежүзілік тарихи даму барысында құқықтық мемлекет құру идеясы және оның кейбір принциптерін қалыптастыру мәселесі адамзатты ежелгі дүние заманнан -ақ, мемлекет пайда болған кезден толғандырған. Ерте дүниенің ойшылдары Салон, Аристотель, Гераклит, Платон, жаңа заманда Д.Локк, Ш.Монтескье, И.Кант, Г.Гегель сияқты қайраткерлер, құқықтық мемлекеттің негізгі идеяларын дамытып, оның демократиялық принциптерінің негізін қалыптастыруға өлшеусіз үлес қосты.

Ал, саяси -құқықтық ой -пікірлердің тарихында «құқықтық мемлекет» терминінің пайда болуы, оның мәндік мазмұнының нақтылануы, негізгі принциптердің айқындалуы ХІХ ғасырдың бірінші жартысында К.Т.Велкер, Р.Моль сияқты ғалымдардың есімімен тікелей байланысты.

Қазақ топырағында құқықтық мемлекет идеясының енуін біз негізінде 1988 жылы өткен Совет Одағының Коммунистік партиясының ХІХ конференциясымен байланыстырып келдік.

Бірақ, мұқият зерттеп қарасақ құқықтық мемлекет идеясы, оның кейбір принциптері Қазан төңкерісіне дейінгі Қазақстанның саяси -құқықтық ой -пікірінен де ездерінің көрініс тапқанын аңғарамыз. Абай, Әлихан Бөкейханов, Барлыбек Сыртанов, Рақымжан Мәрсекөв, Бақытжан Қаратаев және т.б. көптеген қазақ қоғам қайраткерлері құқықтық мемлекеттің кейбір принциптері хақында аса құнды пікірлер айтқан. Бұл мәселе осы күнге дейін әлі зерттелмеген тақырып.

Әрине, аталмыш қазақ ойшылдарының шығармаларында нақты құқықтық мемлекет деген термин немесе ұғым кездеспейді. Бірақ, олардың осы мәселе туралы айтылған ойлары, көтерген проблеммалары құқықтық мемлекет принциптерімен ұштасатынын анық байқауға болады.

Қазан төңкерісіне дейінгі мерзімдік баспа сөз беттерінде жарық көрген қазақ қайраткерлерінің еңбектері мына мәселені аңғартады: құқықтық мемлекеттің принциптерін қалыптастыруды және дамытуды қазақ ойшылдары да көтерген. Атап айтқанда, олар қоғамда заң үстемдігі болуы, адам құқығының аяққа тапталмауы хақында, билікті бөлу, сот тәуелсіздігі, мемлекеттің жеке адам алдында заңсыз әрекеттері үшін жауап беруі сияқты құқықтық мемлекеттің принциптері мен идеялары хақында мәселелер көтеріп, отарлық саясат шектеген шеңберде бар мүмкіндіктерді пайдалана отырып, жоғарыда аталған идеяларды іс жүзіне асыруға ат салысты [1, 16-20 б].

Осыған орай, құқықтық мемлекеттің негізгі принциптері мен идеяларын Алаш қайраткерлері сапынан ерекше уағыздаған және көтерген ұлт көсемі Ахмет Байтұрсынов болды.

Еңбектеріне мұқият талдау жасап қарасақ, оның ерекше назар аударып, құқықтық мемлекет хақында мәселе көтеруде аса көрегенділік танытқан ойларының бірі – қазақ мемлекетінде кәсіптік, рухани деңгейі жоғары, көтерген мәселелері бойынша сайлаушылардың талабынан шығатын, сауатты, кәсіби парламент құру идеясы.

Ахмет Байтұрсыновтың қоғамда сайлау кезінде ру-руға, партияларға, жікке бөлінген қазақ халқының келбетін ашына сынағаны бүгінгі күні де өздерінің мәнін жойған жоқ. Ахмет Байтұрсыновтың ойынша, демократиялық құқықтық мемлекетте парламентті қалыптастыруда қазақ халқына аса ұқыптылық, көрегенділік танытуды талап етіп, кәсіптік негізде заң шығара алатын адамдарды сайлауды жан –тәнімен жақтайды. Ол былай деп жазды: «Пайдалы адамды сайлауменен зарарлы адамды сайлау арасында ешбір парық болмаса, жұрт неге азады? ... яки жақынын сайлап, ... бар мақсаты табылғандай көрінеді ... Сайлау көп үшін берген нәрсе, көп пайдасын көздеп сайланса, яғни «мынау –халыққа тынышты, пайдалы, зарарсыз адам, анау –бұзық, зарарлы, зорлықшыл, қиянатшыл адам» деп тексеріп, таңдап сайласа, сайлау дұрыс өз мағынасында болады. Халықтың пайдалы, зарарлы қаралмай, «мынау алғаным –тұқымдарым, құда –құраласым» деп, яки «мынау анадан пәлендей сомын артық беріп тұр ғой, ол сайлау емес, күр талас, я сауда», -дейді. Иә, қандай данышпандық пікір.

Ахмет Байтұрсынов Парламенттің кәсіпкерлік негізде құрылуына сол заманның өзінде – ақ, мән беріп, өзінің ойын былайша қорытады: «Мал бағатындар мал бағуын жақсы білуі керек, ел бағатындар (Парламент депутаттары; билік жүргізушілер мағынаында) ел бағуын жақсы білуі керек. Бала оқытатындар бала оқытуды жақсы білуі керек».

Қазақ көсемі көтерген саяси маңызды зор мәселелерінің бірі –жалпыұлттық мемлекеттің парламенттегі шығарған заңдарының мазмұны мен мағынасының жергілікті ұлт өкілдерінің ұлттық психологиялық, этникалық ерекшеліктерін, олардың шаруашылық ұйымдарының факторларын есептеп

қабылдауды жан-тәнімен талап етеді. Оның ойынша, ғасырлар бойы қалыптасқан әдет-ғұрыпты жоққа шығарып қабылданған заңдардың қоғамдық қатынастарды реттеудегі мүмкіндігі шамалы және халыққа керексіз болып қала бермек.

Ахмет Байтұрсынов ең маңызды мәселе ретінде жеке адамдардың құқықтық теңдігін идеясын нақты практикада іс жүзіне алуына ерекше көңіл бөледі. Заң алдында барлық адамдардың ұлтына, нәсіліне, әлеуметтік жағдайына, лауазымына қарамастан тең екенін бір –бірінен жоғары санатта болуына үзілді –кесілді қарсылық білдіреді. Адамдардың барлығы туғаннан бастап тең болғанын кім болса да «низамнан (заң мағынасында) күшті емес» -дейді Ахмет. Бұл идеяның мағынасынан біз құқықтық мемлекетте жарияланған табиғи құқық идеясын, яғни жеке адамның дүниеге келген сәтінен бастап заң, құқық алдында тең болу принципіне сай келеді. Ойшылдың ойынша жеке адамның табиғи құқығы саясаттың құралы болуға тиіс емес, керсінше, саясат табиғи творчествалық әрекет ретінде өзінің барлық бағдарламасын, дерективаларын табиғи құқық идеясына сай жүргізуге міндетті. Құқықтық мемлекеттің негізгі талабы осы [2, 282 б].

Ахмет Байтұрсыновтың бұл пікірінен негізінде Батыс Еуропа ойшылдары уағыздаған құқықтық теңдік идеясы қазақ қоғамында өзінің нақтылы шешімін тапқанын аңғаруға болады.

«Заңнан күшті емес» принципінің мағынасы сонымен қатар жеке адамдардың, мемлекеттік органдардың заңның алдында бірдей жуапты екенін аңғартады. Оның аталмыш пікірін жалпы мағынасынан Джон Локтың «қоғам мүшелері тек қана қоғамның еркіне бағынуы тиіс» деген идеясына біршама жақын деп тұжырым жасауға болады. Зер салып қарасақ, көсем уағыздаған «заңнан күшті емес» принципі заңның үстемдігін өмірдің барлық саласында қамтамасыз ету идеясымен тікелей сабақтас. Ал бұл мәселе құқықтық мемлекеттің ең маңызды талаптарының бірі болып табылады.

Ахмет Байтұрсынов өзінің еңбектерінде сонымен қатар құқықтық демократиялық мемлекеттің принциптерімен тотаритарлық мемлекеттің негізгі айырмашылықтарын айқын түрде көрсетіп бере алады. Оның пікірі бойынша тотаритарлық жүйе негізінде өзінің функцияларын атқаратын мемлекеттерде басқару негізінде күш қолдану, жазалау арқылы іс жүзіне асатынын дәлелдейді.

Халықтың мүддесіне сай келмейтін саясат жүргізетін мемлекет қоғам мүшелеріне қарсы «күш жұмсар, ол күшті заңға сүйеніп істер», -деп тұжырым жасайды Ахмет Байтұрсынов. Ойшылдың пікірі бойынша тотаритарлық мемлекеттің жалпы механизмдері таптық мүдделерге қызмет ететініне байланысты қабылданған заңдарды да халықтың игі мақсаттарынан алшақ болады. Қазақ көсемі кезінде буржуазия идеологтары ұсыған «Заң қоғамның еркін білдіреді» деген идеяны жоққа шығарады, таптық мүддемен байланысты қарайды. «Егер заң жалғыз ғана жұрт игілігі үшін шығарылған болса, үкімет ... өзіне пайда боларлық ... заң ... жасап, заң шығарған органға (парламентке) ... депутат арқылы кіргіз деп оны істемей, жабайы үміттің өзі жасап отыр. Олай ететін себебі: халыққа керек игіліктен басқа үкіметтің көздеген өз мақсаты бар. Үкімет өзі жасаған жобасын өз мақсатына сондай жолдармен жетерлік етіп жасайды».

Бірақ, Ахмет Байтұрсынов тотаритарлық жүйе негізінде қалыптасқан мемлекеттерге қарағанда демократиялық құқықтық мемлекеттерде заңның мәніне, мазмұнына жалпы қоғам мүшелерінің қаншалықты еркін білдіретін тек халықтың өзі демократияның заң белгіленген барлық түрлерінің негізінде баға беруді қолдады. «Үкімет қолайлаған жоба халыққа да қолайлы бола ма? Болмас па? Оны халық айтуы тиіс», - дейді ол.

Қазақ көсемінің демократиялық құқықтық мемлекетте сот билігін құру тәртібі және атқаратын функциялары халыққа айтқан құнды пікірлері де баршылық. Кезінде ол Ресейдің отарлық –империясының саясаттың күшімен енгенін жасайды, ұлттық мүддеге мүлдем сай келмейтін сот жүйесіне наразылық білдіреді, қазақ қоғамына жайсыз болып, шекесіне қатты батқанын өз еңбектерінде терең талдау жасап дәлелдейді. Сот жүйесінің ең негізгі кемшілігі Ахмет Байтұрсыновтың ойынша әділ сот ісінің атқарушы үкіметтен бөлінбейді және оның жазалау қолшоқпары болып қалыптасуы. Оның тұжырымы бойынша «... өтірік жаламен хукім кестіріп, қаралайды. Солай болған соң, ... соттың жұмысы ақтықты ашу болмайды, партия басшыларының айтқанымен жүріп, халықты қысып, жәбірлеу болады, ... билер партиялылықтың құлы». Ахметтің бұл бағасы жалпы кеңес өкіметі кезінде қалыптасқан коммунистік –тотаритарлық құрылымды қорғауға негізделген сот жүйесіне де берілген әділ баға екені даусыз. Ал, демократиялық құқық мемлекеттерде Ахмет Байтұрсынов сот билігінің жеке, үшінші билік ретінде атқарушы өкіметтен тәуелсіз болуын бар рухани парасатымен жақтайды. Осыған байланысты өзінің айтқан пікірлерінде ойшыл судьяның тәуелсіздігін қамтамасыз етудің бірнеше механизмдеріне көңіл бөледі.

Біріншіден, оның пікірінше, судьяның «сайлаусыз болуы мүмкін емес». Егер сот билігін іс жүзіне асыратын судьялар тағайындалатын болса, бассыздыққа, жаппай заңсыздыққа жол берілетінін

көрегенділікпен дәлелдейді. Судьяларды тағайындау өкіметті бөлу идеясын жоққа шығарумен пара –пар.

Екіншіден, Ахмет Байтұрсынов жалпы демократиялық режимдегі мемлекеттерде Сот билігінің барлық жүйелері нақтылы іс бойынша әділ сотты іс жүзіне асырғанда судьялар жеке құраммен болуын ең негізгі шарт деп мойындайды. Сот қызметінде алқаны жою әділетсіздікке жол беру болып табылады. Осы аталмыш пікірін Ахмет Байтұрсынов мына мағынада тұжырымдайды: «Жеке бидің жанында сиез билері инабаттылық екенін . . . айталық. Бұл би бір емес, бірнешеу болып кіріссе, туралық көбірек болатындығын көрсетеді».

Үшіншіден, Ахмет сот билігінің жоғары дәрежеде болу үшін әрбір демократиялық құқықтық мемлекет барлық барлық судьялардың кәсіпкерлік деңгейі мен рухани парасат сапасы жоғарғы талаптарға сай келіп, міндетті түрде ұлттық дәстүрді, әдет –ғұрыптармен салттық болмысқа қанық болулары шарт. Себебі, халықтың ұлттық, этникалық салт –санасынан мақұрым болған судьялардың үкім шығаруы жергілікті ұлттың намысын қорлаумен тең. Осы тұжырымдардың маңыздылығы бүгінгі тәуелсіздікке қолы жеткен Қазақстанда өзінің маңызын жоймаған [3, 382-423 б].

Ахмет Байтұрсынов былай деп жазды: «Қазақтың қалпымен, салтымен таныс емес судья ... қандай қиыншылықтарға ұшырайтынын шамалауға болады. Қазақ ісін қарауға қойған судья қазақтың білімді адамдарынсыз ешнәрсе істей алмас еді. Қазақ қалпымен таныс адамға оп –оңай нәрсені қазақ қалпын білмейтін судья әлдеқандай іс көріп, не істерін білмей, дағдарар еді. Солай болған соң судьялардың қазаққа пайдасы тиеді деп айтуға ауыз бара мак екен. Төртіншіден, судьялардың тәуелсіздігінің қамтамасыз етуінің ең басты негізі олардың материалдық жағдайының жоғары дәрежеде болуы. Неге десек, судьялардың еңбек табысының жоғары болып, техникалық жабдық, транспортпен тиімді қамтамасыз етілуі әділ сот ісін жүргізу барысында паракорлықтың, заңсыз бұрмалаушылықтың болмауының кепілі екені сөзсіз. «Судьялардың еңбекақысы турасындағы мәселе де, -деп атап көрсетті Ахмет Байтұрсынов -өздігінен кем емес . . . судьялар шаруасын тастап, қызмет атқарғандағы көретін зиянды осы күнгі алатын ақылары ақтай алмайды. Сондықтан олар сол зиянды жолдан тысқары жолмен өтеуге кіріседі. Екі жақты ымыраластырып, бітіріп, ол үшін артық еңбекақы алуға қалыптастырады. Билік пара алудың орны сияқты, би мен даугер арасындағы сауда сияқты болады» [4, 5-15 б].

Жалпы қазақ көсемінің құқықтық мемлекеттегі сот мәселелері хақында көтерген проблемалары қазіргі дүниежүзілік өркениетті халықтың саяси жүйесіне тиімді механизм ретінде баяғыдан енген. Оның сол идеяларының қазіргі заманда қолданылуы ойшылды жалпы алып қарағанда құқықтық мемлекет құрудың жаршысы болғанын аңғартады.

Жалпы, қазақ көсемі өзінің ой –пікірін қорыта келе, қазақ халқына демократиялық құқықтық мемлекет құру үшін білім, кәсіптік дайындық, байлық, күштілік және ұлттық бірлік қажет деп қорытынды жасайды.

« ... Біз, кейін қалған халық, алға басып, жұрт қатарына кіруіміз керек. Басқадан кем болмау үшін біз білімді, бай мен күшті болшуымыз керек. Күшті болуға бірлік керек». Тәуелсіздік алған Қазақстанда Ахмет Байтұрсыновтың осы идеясы әлі де өзінің көкейкестілігін жоймағанына ақыл – парасатымызбен, танымдық сенімімізбен қайран қаламыз. Болашақта да қазақ көсемінің осы үшқыр, аса көргендікті танытқан бағдарламаларын іс жүзіне асыратын болсақ, елімізде құқықтық мемлекеттің қалыптасуына ешбір күмән тумаса керек. Көсем сөзі мәңгі жасай беретіні ақиқат [5, 14-15 б].

Әдебиеттер тізімі:

1. Білім беру жүйесіндегі этнопедагогика=Этнопедагогика в системе образования Алаш көсемі Ахмет Байтұрсыновтың құқықтық мемлекет туралы көрегендік идеялары // Білім беру жүйесіндегі этнопедагогика=Этнопедагогика в системе образования, 2007. №6. - с. 16-20.

2. Байтұрсын А. Шығармалары/ Өлеңдер, аудармалар, зерттеулер/. - Алматы: «Жалын», 1989.-319 б.

3. Қойгелдиев, Алаш қозғалысы, Екі томдық монографиясы, Алматы 2008, 1 том

4. Ибраймов, Қ. Ш. Ахмет Байтұрсынов еңбектеріндегі терминология және стилистика мәселелері [Текст] : автореферат / Қ. Ш. Ибраймов. - Алматы : Жания-Полиграф, 2005. - 28 с.

5. «Қазақ» газеті. Алаш азаматтарының рухына бағышталады. - Алматы: «Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы, 1998.